

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

DOI 10.26565/2225-7756-2023-74-05

УДК 159.954.4:7.071.1(477):355.4(470-651.1:477-651.2)"2022/2023"

Ю.І. МАРЦИНКЕВИЧ (Юлія Ігорівна Марцинкевич)

*студентка факультету психології,**Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,**майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна*<https://orcid.org/0009-0005-9277-4998>*e-mail: martsynkevych2020.9204975@student.karazin.ua*

Г.В. ПАВЛЕНКО (Ганна Володимирівна Павленко)

*PhD, доцентка ЗВО кафедри прикладної психології,**Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,**майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна*<https://orcid.org/0000-0001-6028-4779>*e-mail: avpavlenko@karazin.ua*

КРЕАТИВНА ПРОДУКТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ†

У статті розглянуто креативну продуктивність українських художників в умовах війни, як події, що травмує. Взаємозв'язок війни та креативної продуктивності не дуже активно вивчався у контексті психології. Найвідомішим наразі є дослідження Якоба Боровецького та Джона Хаган, які досліджували індивідуальний цикл життя композиторів та зміни у їх творчій продуктивності у зв'язку з війнами. Наразі ми перебуваємо в умовах війни та можемо безпосередньо контактувати з митцями та збирати дані щодо їх емоційного стану і співвідносити їх з творчою продуктивністю. Цінність та актуальність дослідження пов'язана з тим, що на сьогодні практично не існує досліджень, присвячених вивченню взаємозв'язку творчості та емоційного стану в умовах війни, однак ці знання наблизять до розуміння механізму креативності. В дослідженні брали участь 37 художників, що перебували на території України весь час протягом року: від початку повномасштабного вторгнення — 24.02.2022 до 24.02.2023. Для оцінки та порівняння креативної продуктивності були взяті дані за кількістю художніх робіт за період 2021-2022 року та 2022-2023 року. За результатами анкетування 70,27% респондентів продемонстрували зростання креативної продуктивності, яке пов'язане з поганим настроєм, тобто негативним емоційним станом. Виявлено помірну кореляцію між оцінкою емоційного стану та креативною продуктивністю та з'ясовано, що в умовах війни особливості емоційного стану та енергійності є певним критерієм для зростання креативної продуктивності. З нейробіологічної точки зору пояснена зворотна кореляція між психічною активацією та креативною продуктивністю.

Ключові слова: *креативна продуктивність, креативність, війна, емоції, художня творчість, особистість*

Постановка проблеми. Від початку повномасштабного вторгнення ми спостерігаємо сплеск креативної продуктивності українців. Щодня з'являється багато творчих робіт: пісні, відеоролики, малюнки, колажі, картинки. «Трагічні і, водночас, героїчні події повномасштабної російсько-української війни стимулювали в багатьох представників мистецької сфери діяльності величезний сплеск творчої активності, адже будь-яка творча особистість в екстремальних умовах буття шукає і знаходить реалізацію своїх почуттів, відчуттів від побаченого й гостро пережитого в нових композиціях, картинах, віршах, стрічках, проєктах» (Щепакін, 2022).

Взаємозв'язок війни та креативної продуктивності не дуже активно вивчався у контексті психології. Найвідомішим наразі є дослідження Якоба Боровецького та Джона Хаган (Karol J. Borowiecki, John W. O'Hagan., 2012), які досліджували індивідуальний цикл життя композиторів та зміни у їх творчій продуктивності у зв'язку з війнами. У своїй роботі автори

порівнювали рівні творчості композиторів, а саме життєвий цикл творчості композиторів, які жили під час війни, з творчістю композиторів, які жили в мирний період та досліджували емоції як значущий фактор впливу на креативну продуктивність.

Наразі ми перебуваємо в умовах війни та можемо безпосередньо контактувати з митцями та збирати дані щодо їх емоційного стану і співвідносити їх з творчою продуктивністю. Цінність та актуальність дослідження пов'язана з тим, що на сьогодні практично не існує досліджень, присвячених вивченню взаємозв'язку творчості та емоційного стану в умовах війни, однак ці знання наблизять до розуміння механізму креативності. **У статті** робиться спроба проаналізувати взаємозв'язок емоційного стану та креативної продуктивності художників під час війни.

Аналіз наукових джерел. Одним з найвідоміших досліджень креативної продуктивності в умовах війни є дослідження К.Я. Боровецького (Borowiecki, Hagan, 2012), який дослідив зв'язок між індивідуальною

† Як цитувати: Марцинкевич, Ю.І., Павленко, Г.В. (2023). Креативна продуктивність українських художників в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Психологія»*, (74), 36-42. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-74-05>

In cites: Martsynkevych, Yu., Pavlenko, H. (2023). Creative productivity of Ukrainian artists in the conditions of war. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"*, (74), 36-42. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-74-05>

© Марцинкевич Ю.І., Павленко Г.В., 2023.

творчістю життєвого циклу та війною. Він бачив це питання дискусійним, бо деякі вчені вказували, що війни та конфлікти всередині країни негативно впливають на митців і знижують продуктивність. Однак, у науковій роботі М. Акінолі та Мендеса (Akinola, Mendes, 2008) демонструються докази сильних ситуаційних факторів, що впливають на креативність. У деяких випадках інтенсивні негативні емоції можуть викликати потужну саморефлексію і наполегливість, що веде до підвищення креативності. В роботі продемонстровано, що коли люди біологічно вразливі до негативних впливів та піддаються ситуації, яка викликає сильні негативні емоції, відбувається зростання художньої творчості.

Інший можливий позитивний і непсихологічний зв'язок між творчістю і війною, як зазначає К. Я. Боровецький, полягає в тому, що мистецька творчість, натхненна війною, часто стосується теми війни, і ця тема може мати широку привабливість, що призведе до збільшення популярності митця та зросту його прибутку. Дослідження, проведене ним, включало вивчення біографічних даних видатних композиторів та їх творів. Всього були опрацьовані дані 115 митців, що народилися між 1800 та 1910 роками. За результатами дослідження війна може як надихати на творчість, так і блокувати творчий процес. Все залежить від виду війни. Якщо мова йде про громадянську війну, то творча продуктивність митців падає. Те саме стосується і країни, що ініціювала напад. В країні, що захищається від нападу – навпаки, творча продуктивність зростає (Borowiecki, Hagan, 2012).

В іншому дослідженні (Simonton, 1977) було проаналізовано життя та творчість 10 класичних композиторів. Дані про них були проаналізовані за послідовними 5-річними періодами. Було операціоналізовано два незалежні показники продуктивності (твори та теми), причому кожен показник поділено на основні та другорядні композиції відповідно до критерію цитування. В обох показниках продуктивності було однозначно встановлено, що *якість продуктивності є імовірнішим наслідком продуктивної кількості*, і що загальна продуктивність, незважаючи на вплив віку та фізичної хвороби, в іншому випадку була вільною від зовнішніх впливів (наприклад, соціального підкріплення, біографічного стресу, інтенсивності війни, і внутрішніх порушень). Тобто, згідно даного дослідження можна зробити висновки, що прямого зв'язку продуктивності та інтенсивних подій немає.

Дослідник Д. Емері зазначає, що психологічно люди реагують на травму через виробництво креативних продуктів. Він стверджує, що війна, безумовно, завдає травми та/або створює загрозову ситуацію і тому творчість є відповіддю на травму (Emery, D., 1993).

З точки зору нейронауки є досить цікаве дослідження на тему негативних емоцій та креативності. В статті Rex E. Jung «The Neuroscience of Creativity» (2014) автори розповідають, що мигдалеподібне тіло, яке відомо активацією почуття тривоги, страху, також активується під час креативного процесу.

У березні 2022 року, одразу після початку повномасштабного вторгнення було проведено дослідження емоційного стану українців (Lazarenko, Bobrova та ін., 2022). Воно було проведено у дві хвилі.

Перша хвиля опитувань проводилася з 2 по 7 березня 2022 року. За цей період в опитуванні взяли участь 555 респондентів, з них: 72% жінки, 23% чоловіки, 1,4% ідентифікують себе поза згаданими категоріями. Середній вік респондентів – 29 років. Наймолодшому респонденту – 17 років, найстаршому – 70 років. Емоцією, яку в тій чи іншій мірі відчувала переважна більшість респондентів, була тривога. Тривога була досить складним почуттям. З одного боку, респонденти говорили про стурбованість безпекою своїх рідних і близьких, з іншого – про стурбованість суспільством і країною в цілому, за можливі варіанти розвитку війни та майбутнє країни. Тривога часто поєднувалася зі страхом, і ці дві емоції респонденти описували як невіддільні одна від одної. Проте відповіді свідчать про те, що тривога частіше описувалася як більш постійний фоновий стан, тоді як страх часто був емоцією, яка була більш інтенсивною в певний час (наприклад, повітряна тривога, обстріл тощо). Коментарі деяких респондентів: «Я схула, висохла, іноді я боюся, коли чую обстріли чи вибухи»; «У мене була одна панічна атака (чи істерика), після чого стан стабілізувався, іноді бувають моменти страху і відчаю»; «Іноді я зляюся, тому що багато поганих новин або страху, коли вибухи вже близько»; «Вчора ввечері мене охопила паніка та страх, коли почув автоматну стрілянину. Я відчувала страх і тахікардію, коли чую вибухи, коли я надворі».

Під час другої хвилі опитувань (травень 2022) емоційний стан респондентів значно змінився порівняно з першими днями війни. Значна частка говорила про тривогу та страх, але домінуючим почуттям у другій хвилі стала втома. Все більше респондентів відзначають загальну втому та виснаження; вони писали, що їм здавалося, що значна частина їхніх сил витрачається на відчуття власних емоцій, що заважає їм брати участь у будь-якій продуктивній діяльності (Lazarenko, Bobrova та ін., 2022).

Ми провели дослідження з метою виявити чи дійсно зросла креативна продуктивність українських художників у зв'язку з повномасштабною війною та чи пов'язаний ймовірний зріст з їх емоційним станом.

Завдання полягало у проведенні опитування респондентів, що не виїжджали з України протягом року та у обробці, інтерпретації отриманих результатів. Ми мали порівняти кількість робіт художників за рік до повномасштабного вторгнення та за рік активних бойових дій на території країни.

Вибірку склали 37 респондентів, серед яких 73% жінок, 27% чоловіків. Всі займаються художньою творчістю щонайменше два роки, 76% визначають себе як професійні художники, 24% вважають художню творчість своїм хобі. Всі 37 опитуваних знаходилися на території України з 24.02.2022 до 24.02.2023. Вік опитуваних від 16 до 51 року.

Опитування респондентів проводилось з 14.02.2023 року до 24.02.2023. Ми використали **три методи**: авторську анкету для дослідження креативної продуктивності (кількості робіт) та оцінки суб'єктивного емоційного стану, опитувальник за А. Уесман, Д. Рікс та опитувальник за Л. А. Курганським та Т. А. Немчиним.

Метод анкетування проводився з метою визначення основних показників за період 24.02.2021-24.02.2022 та

24.02.2022 - 24.02.2023 рік. За допомогою анкетування ми визначили такі показники, як: творча продуктивність, яку умовно позначили СР1 (за 24.02.2021-24.02.2022), та СР2 (за 24.02.2022 – 24.02.2023); ретроспективну суб'єктивну оцінку стану – Е1 (за 24.02.2021-24.02.2022), та суб'єктивну оцінку емоційного стану Е2 (за 24.02.2022 - 24.02.2023).

Креативна продуктивність оцінювалась за кількістю робіт сумарно за рік. Щодо вимірювання емоційного стану, ми зупинились саме на визначенні ретроспективної оцінки суб'єктивного стану через те, що даних за іншими методиками вимірювання емоційного стану за період 24.02.2021-24.02.2022 ми не маємо, а проводити опитування за методиками А. Уесман, Д. Рікс та Л. А. Курганським та Т. А. Немчиним (які використані для дослідження поточного стану респондентів) некоректно через ймовірні похибки у оцінці власного емоційного стану за минулий рік.

Також, за допомогою анкетування ми виділили респондентів, що не виїжджали за межі України весь час після повномасштабного вторгнення, визначили їх власну оцінку причини, яка вплинула на зміну кількості робіт.

Для оцінки емоційного стану було використано два опитувальники: за А. Уесман, Д. Рікс та за Л.А. Курганським та Т.А. Немчиним.

Методика визначення емоційних станів А. Уесман, Д. Рікс використовується для самооцінки емоційних станів. Дана методика ефективна, якщо необхідно виявити зміну емоційного стану людини протягом певного періоду часу. Простота виконання завдання роблять її досить оперативним інструментом. При цьому можна як виокремлювати криві зміни окремих показників, так і працювати тільки з інтегральним результатом. За

інструкцією досліджуваний має вибрати в кожному із запропонованих наборів суджень те, яке найкраще описує його стан зараз.

Методика оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруги та комфортності (за Л. А. Курганським та Т. А. Немчиним) призначена для визначення особливостей психічного стану людини за показниками психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруження та комфортності. Під психічним станом автори розуміють цілісну картину психічного функціонування за обмежений проміжок часу. Методика розроблена на основі результатів факторного аналізу з використанням модифікованого стимульного матеріалу до методики САН. Випробуваному подають перелік із 20 полярних станів, які він має оцінити щодо себе за рейтинговою шкалою. Відповіді методики обробляються за ключами, за результатами обробки робиться висновок про рівень вираженості кожного психічного стану (психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруги та комфортності).

Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою програми SPSS 17.0 та включала в себе аналіз розподілу отриманих даних (критерій Колмогорова-Смирнова), критерій Манна-Уїтні для оцінки різниці між двома вибірками та кореляційний аналіз за критерієм Пірсона.

Результати дослідження. Перевірка на нормальність розподілу даних за допомогою коефіцієнту Колмогорова-Смирнова, продемонструвала, що отримані дані відповідають нормальному розподілу ($p < 0,001$), тому для подальшої математичної обробки використовувати параметричні методи.

У ході проведення анкетування ми зафіксували ріст креативної продуктивності респондентів

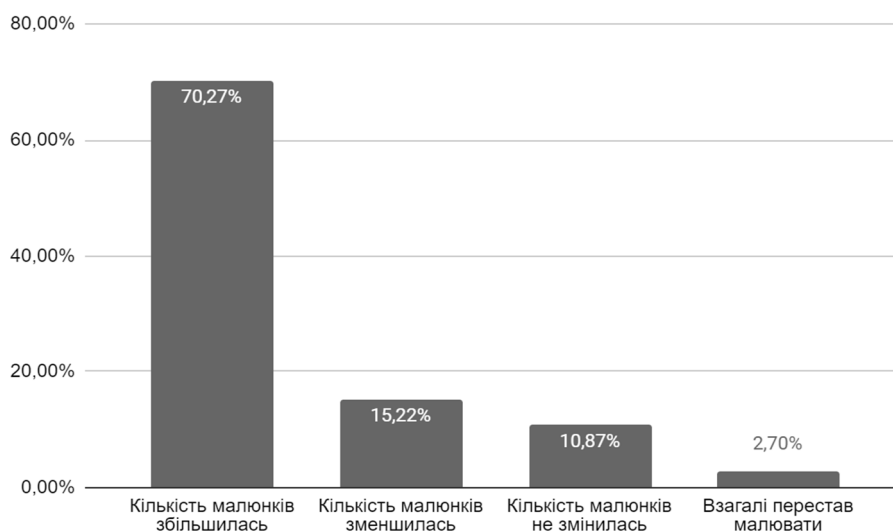

Рисунок 1. Результати опитування для виявлення власної оцінки росту/спаду креативної продуктивності/The results of a survey to identify one's own assessment of growth/decrease in creative productivity

Результати, що представлені на рисунку 1 свідчать, що 70,27% респондентів зазначили збільшення кількості малюнків порівняно з періодом 24.02.2021-24.02.2022, 15,22% зазначили, що кількість малюнків зменшилась, 10,81% зазначили, що кількість не змінилась і 2,7% взагалі перестали малювати.

Щоб відстежувати динаміку ми виміряли ріст кількості малюнків у відсотковому відношенні, а після визначили середній показник росту креативної продуктивності, він становить 117%. Найбільш високий показник росту – 700%, найбільший показник спаду – 89,9%.

Після визначення кількості робіт за два періоди ми перейшли до уточнення причин, які на думку

респондентів вплинули на те, щоб кількість робіт змінилась в той чи інший бік (рис. 2).

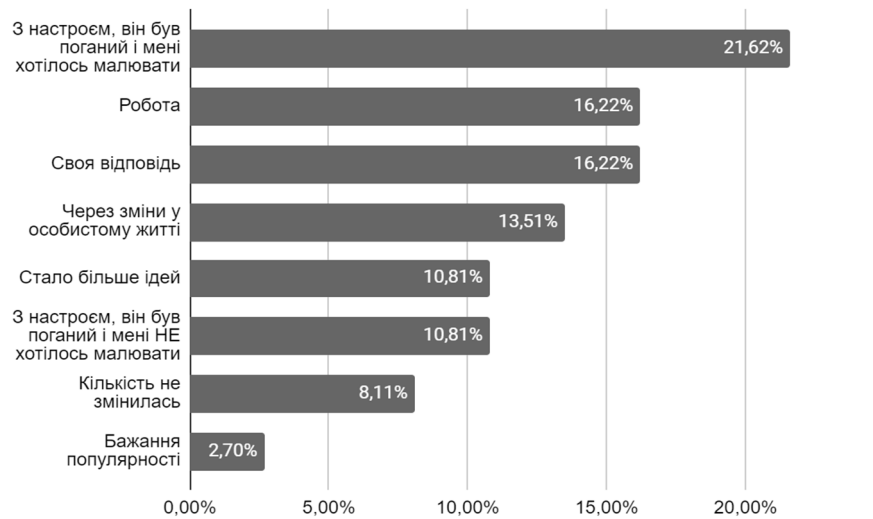

Рисунок 2. Результати опитування з виявлення причин змін у креативній продуктивності/Results of a survey to identify the reasons for changes in creative productivity

Найбільш популярною причиною є «поганий настрій», через який хотілось малювати (21,62%). На другому місці робота (16,22%), кількість робочих завдань впливає в більшу або меншу сторону на креативну продуктивність. На третьому місці (13,51%) причина зміни у кількості робіт – це зміни у особистому житті. На четвертому місці (10,81%) респонденти вказують на зростання кількості ідей. Ми вбачаємо, що зростання кількості ідей може бути спровоковано великою кількістю подій, на яку художник має бажання реагувати. Тобто, майже щодня відбувається специфічна подія, яку художник переосмислює, рефлексує та відображає крізь власну оптику.

Також, варто враховувати те, що сучасні художники активно діляться творчістю в соцмережах, зокрема в Instagram. Ведення соцмереж накладає певну поведінку, зокрема – швидке реагування на події. Тому художник, який хоче показати свою творчість та залучити якомога більше людей, має висловитись щодо останніх новин, у формі своєї творчості. Це також є додатковою мотивацією, що сприяє зросту креативної продуктивності.

Також 16,2% респондентів вказали власні причини змін у креативній продуктивності, зокрема: «Роботи стало більше, також малювання - це чудова терапія»; «Малюю через привернення уваги іноземних громадян до подій в російсько-українській війни через ілюстрації»; «Стала більше малювати, так, як в перший час це було наче заспокоєння, а тоді сильно надихнулась нашим сильним, могутнім та єдиним народом, і надихнула доба козацтва, староукраїнська тематика. І почала інтерпретувати абстрактно-українські арті»; «Малюнки стали моїм обов'язком»; «Через малюнки я можу розповідати про війну» тощо. Серед вказаних причин є терапія, процес малювання заспокоює; мотивація розповідати про війну та привертати увагу іноземних громадян; натхнення українською історією. Відомий художник з Харкова Гамлет Зіньківський в опитуванні зазначає, що «малюнків більше, бо у Харкові смерть

завжди поруч», що також можна інтерпретувати, як сильну емоцію, що впливає на креативну продуктивність. Також, Гамлет зазначив, що з початку 2023 року зробив собі виклик: робити малюнок кожен день, що свідчить про досить відчутний ресурс до творчості.

Далі ми зафіксували показники ретроспективної суб'єктивної оцінки стану (E1) та суб'єктивної оцінки стану (E2). За отриманими даними, 64,9% респондентів оцінюють свій стан протягом року до повномасштабного вторгнення як позитивний, 35,1% оцінюють емоційний стан як негативний. За 2022 рік маємо зворотню картину: 67,6% оцінили свій стан як негативний і 32,4% оцінили стан як позитивний.

При порівнянні двох груп критерієм Манна-Уїтні за суб'єктивною оцінкою стану та кількістю робіт за 2021-2022 рік та кількістю робіт за 2022-2023 рік, виявили, що за емоційним станом групи відрізняються $p=0.011$, при <0.05 .

Результати вимірювання емоційного стану за період 24.02.2022 - 24.02.2023 за методикою визначення емоційних станів А.Уессман, Д.Рікс свідчать, що за шкалою «Спокій-тривожність» 37,84% респондентів оцінюють свій стан як середній між тривогою та спокоєм. Така ж кількість опитуваних (37,84%) вважає свій стан тривожним, а 24,32% визначають свій стан як спокійний. За шкалою «Енергійність-втома» 48,65% оцінюють свій стан як середній між втомою та енергійністю, 40,54% оцінюють свій стан як втому. Ми бачимо, що значна кількість досліджуваних визначає свій стан як втомлений, через те, що війна продовжується і постійне очікування її завершення та життя в потенційній небезпеці виснажує. Також, слід враховувати фактор сезонності, так як опитування проводилось у другій половині лютого, коли людей вже втомлює зима, нестача сонячного світла та низька рухова активність. За шкалою «Піднесеність-пригніченість» 62,16% опитуваних зазначили, що їх стан середній між піднесеністю та пригніченістю. Середній може свідчити

що є чинники, які пригнічують, проте більшість досліджуваних має достатньо ресурсів для підтримання себе. За шкалою «Впевненість в собі-безпорадність» 51,35% респондентів оцінили себе як впевнені у своїх силах. Така відповідь, на нашу думку, є результатом того, що серед досліджуваних є значна кількість професійних художників, які мають компетенцію, заробіток, популярність завдяки своїй діяльності. Загальний результат свідчить, що 70,27% респондентів оцінюють свій емоційний стан як середній. Це показник норми, він свідчить про те, що досліджувані мають певні труднощі, проте мають достатньо сил, щоб долати їх. За шкалами ми бачимо, що серед негативних емоцій переважають тривожність та втома, серед позитивних – впевненість у своїх силах.

Кореляційний аналіз дозволив визначити, що зростання продуктивності має позитивний статистично значущий зв'язок з загальним показником емоційного стану (0,33, при $p=0,04$). Загальний показник емоційного

стану визначено як середній, тому можемо говорити, що в емоційно середньому стані, коли людина не схиляється до полярних значень, вона має достатньо сил та мотивації, щоб займатися творчістю. Гіпотетично, нахил в один з полюсів міг би показати, при якому стані – негативному чи позитивному креативна продуктивність зростає. Також на статистично значущому рівні зростання продуктивності пов'язано зі шкалою «Енергійність-втома» (0,37, при $p=0,02$), що свідчить про те, що досліджувані мають достатньо психічного та фізичного ресурсу, щоб займатися творчістю. Обидва результати вказують на помірну кореляцію між емоційним станом та енергійністю-втомою зі змінами у креативній продуктивності.

Далі ми провели опитування за методикою визначення оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруги та комфортності за Л.А. Курганським та Т.А. Немчиним і отримали такі результати (рис. 3).

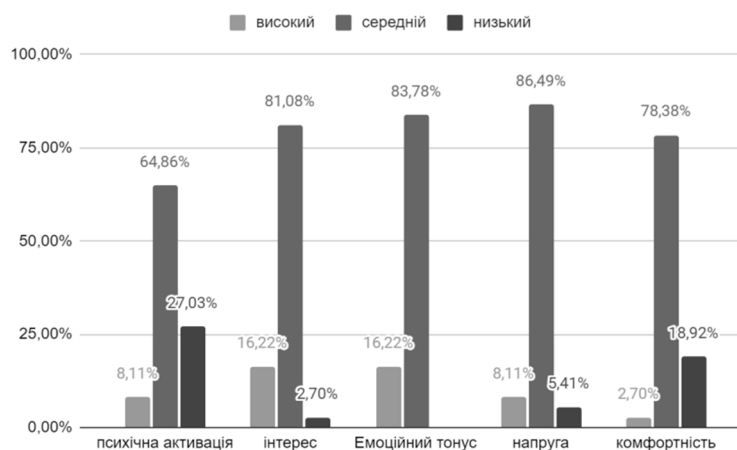

Рисунок 3. Результати оцінювання психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруги та комфортності/Results of mental activation, interest, emotional tone, tension and comfort assessment.

Виявлено середній рівень психічної активації (64,86%) у більшості респондентів. Середній рівень інтересу у 81,08% опитуваних. Середні показники переважають у категоріях «напруга» (86,49%) та «комфортність» (78,38%). За результатами ми бачимо, що емоційний за всіма шкалами стан в межах норми. Переважна більшість досліджуваних адаптувалася до умов війни.

Кореляційний аналіз продемонстрував зворотній взаємозв'язок між зростанням продуктивності та психічної активації (-0,33, при $p=0,04$). Психічна активація виявлена на середньому рівні у більшості досліджуваних, а у значній частині (27,03% від загальної вибірки) психічна активація низька. Ми можемо зробити висновок, що середня та низька психічна активація призводять зростання креативної продуктивності. Це можна пояснити нейробіологічними процесами креативності. Процес творчості обов'язково має включати перемикання з процесу контролю та роздумування, напруги (лобова частка) на процес розслаблення та відпочинку (тім'яна частка). Отже, зниження психічної активації, як стану бадьорості, певної напруги, цілком може призводити до збільшення кількості ідей та зростання креативної продуктивності.

Обговорення. За результатами дослідження було з'ясовано, що для більшості респондентів притаманний ріст креативної продуктивності в умовах війни. Помірне підвищення кількості робіт художників можна пояснити потраплянням людини у «стан потоку». Вчений Михайл Чіксентміхайі, один із засновників позитивної психології, описував стан потоку як період оптимальної уваги, коли людина повністю зосереджена на задачі та діяльності, не турбується про час та відчуття, та може досягати ейфорії. Як і було припущено, мотивація до малювання була пов'язана зі свого роду терапією, можливістю передати те, що людина справді відчуває всередині та розкрити те, чим було незручно ділитися зі світом. До того ж результати демонструють, що власна оцінка досліджуваних вказує на ймовірну кореляцію між негативним емоційним станом та бажанням діяти. Творчість допомагає, як адаптуватися до певного настрою, так й створювати та викликати певні почуття. Мальовничі полотна допомагають розслабитися, абстрагуватися від навколишніх обставин та поділитися зі світом своїми думками. Щоб висловити свої почуття, не обов'язково щось казати, можна взяти фарби, олівці та висловити свої почуття в малюнку.

Ми вважаємо, що надалі варто враховувати індивідуальні показники, такі як копінг стратегії особистості, особливості її нервової системи. Також обмеженість вибірки не дозволила провести більш змістовну перевірку та побудувати регресійні та структурні моделі з різними латентними змінними. До того ж якісний аналіз відповідей довів, що для деяких респондентів творчість є не пасивною рефлексією на події, а інструментом боротьби. Тому в перспективі плануємо розглянути зв'язок емоційної сфери та креативності з боку мотивації, а не забарвлення стану як негативного або позитивного.

Висновки.

1. За результатами анкетування 70,27% респондентів показали ріст креативної продуктивності. За суб'єктивною оцінкою опитуванні пов'язують бажання малювати з поганим настроєм, тобто негативним емоційним станом. У результаті анкетування ми виявили, що творчість є як інструментом внутрішньої емоційної саморегуляції, так і інструментом зовнішньої боротьби. Виділили причини мотивації для креативної практики під час війни: а) бажання висловити емоції через творчість, відрефлексувати події; б) бажання заспокоїтись та позбавитись фрустрації через фокусування на певній дії; в) бажання протидіяти дезінформації ворога; г) бажання висловити позицію, знайти однодумців та підтримати громадян своєї країни; г) бажання реагувати на події та транслювати переживання світовій спільноті.

2. В результаті аналізу особливостей взаємозв'язку емоційного стану та креативної продуктивності досліджуваних з'ясовано, що середній емоційний стан та середній стан енергійності є достатнім підґрунтям для зростання креативної продуктивності. Середня та низька психічна активація призводить до росту креативної

продуктивності. Це можна пояснити нейробіологічними процесами креативності. Процес творчості обов'язково має включати перемикання з процесу контролю та роздумування, напруги (лобова частка) на процес розслаблення та відпочинку (тім'яна частка). Отже, зниження психічної активації, як стану бадьорості, певної напруги, цілком може призводити до збільшення кількості ідей та зростання креативної продуктивності.

Список використаних джерел

- Щепакин В. М. Митці Харкова в російсько-українській війні. 2022. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.078.13>.
- Akinola M., & Mendes W. The dark side of creativity: Biological vulnerability and negative emotions lead to greater artistic creativity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2008. 34(12), 1677–1686. <https://doi.org/10.1177%2F0146167208323933>
- Borowiecki K. J., & O'Hagan J. W. Impact of war on individual life-cycle creativity: tentative evidence in relation to composers. *Journal of Cultural Economics*, 2012. 36(4), 279-299. <https://doi.org/10.1007/s10824-012-9187-1>.
- Emery, D. Self, creativity, political resistance. *Political Psychology*, 1993.14(2), 347–362. <https://doi.org/10.2307/3791415>
- Lazarenko V., Bobrova A., Khassai Y., Filipchuk L., Syrбу O., Lomonosova N., & Nazarenko Y. The First Days of Full-Scale War in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions Initial research results. 2022. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33334.57927>
- Lazarenko V., Bobrova A., Khassai Y., Filipchuk L., Syrбу O., Lomonosova N., & Nazarenko Y. Three months of full-scale war in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions Findings of the second wave of research. 2022. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25718.47688>
- Simonton D. K. Creative productivity, age, and stress: A biographical time-series analysis of 10 classical composers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977. 35(11), 791–804. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.11.791>
- Jung R.E. The neuroscience of creativity. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2014. 45, 224-237. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.02.013>

Yu. MARTSYNKEVYCH (Yuliia Martsynkevych)

student of the Faculty of Psychology,
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-9277-4998>
e-mail: martsynkevych2020.9204975@student.karaz'in.ua

H. PAVLENKO (Hanna Pavlenko)
Ph.D., Associate Professor of the Department of Applied Psychology Department
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6028-4779>
e-mail: avpavlenko@karaz'in.ua

CREATIVE PRODUCTIVITY OF UKRAINIAN ARTISTS IN THE CONDITIONS OF WAR

The article describes the results of creative productivity research in Ukrainian artists in the conditions of war as a traumatic event. The correlation between war and creative productivity has not been extensively studied in the context of psychology. The most famous so far is the research of Karol Borowiecki and John Hagan, who investigated the individual life cycle of composers and changes in their creative productivity in connection with wars. After the beginning of the full-scale invasion, Ukrainian researchers Lazarenko and Bobrova studied the emotional state of Ukrainians, a result which the data obtained indicated the presence of anxiety, fear, fatigue, and exhaustion, which led to a decrease in productive activity in people. The value and relevance of the research are related to the fact that today there are practically no studies devoted to the study of the relationship between creativity and emotional state in war conditions, but this knowledge will bring us closer to the creativity mechanism understanding. The research involved 37 artists who were on the territory of Ukraine all the time during the year: from the beginning of the full-scale invasion — 02/24/2022 to 02/24/2023. To evaluate and compare creative productivity, data was taken on the number of artistic works for the period of 2021-2022 and 2022-2023. According to the results of the survey, 70.27% of respondents demonstrated an increase in creative productivity, which is associated with a bad mood, that is, a negative emotional state. A moderate correlation between the evaluation of the emotional state and creative productivity was revealed, and it was found that in the conditions of war, the features of the emotional state and energy are a certain criterion for the growth of creative productivity. From a neurobiological point of view, the inverse correlation between mental activation and creative productivity is explained.

Keywords: creative productivity, creativity, Russia-Ukraine war, emotions, artistic creativity, personality.

References

- Akinola, M., & Mendes, W. (2008). The dark side of creativity: Biological vulnerability and negative emotions lead to greater artistic creativity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(12), 1677–1686. <https://doi.org/10.1177%2F0146167208323933>
- Borowiecki, K. J., & O'Hagan, J. W. (2012). Impact of war on individual life-cycle creativity: tentative evidence in relation to composers. *Journal of Cultural Economics*, 36(4), 279-299. <https://doi.org/10.1007/s10824-012-9187-1>.
- Emery, D. (1993). Self, creativity, political resistance. *Political Psychology*, 14(2), 347–362. <https://doi.org/10.2307/3791415>
- Jung, R. (2014). The neuroscience of creativity. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 45, 224-237. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.02.013>
- Lazarenko, V., Bobrova, A., Khassai, Y., Filipchuk, L., Syrbu, O., Lomonosova, N., & Nazarenko, Y. (2022). The First Days of Full-Scale War in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions Initial research results. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33334.57927>
- Lazarenko, V., Bobrova, A., Khassai, Y., Filipchuk, L., Syrbu, O., Lomonosova, N., & Nazarenko, Y. (2022). Three months of full-scale war in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions Findings of the second wave of research. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25718.47688>
- Shchepakina, V. (2022). Artists of Kharkov in the Russian-Ukrainian war. *Culture of Ukraine*, (78), 100-111. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.078.13>. [In Ukrainian]
- Simonton, D. K. (1977). Creative productivity, age, and stress: A biographical time-series analysis of 10 classical composers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(11), 791–804. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.11.791>

Стаття надійшла до редакції 29.04.2023 (The article was received by the editors 29.04.2023)

Стаття рекомендована до друку 5.06.2023 (The article is recommended for printing 5.06.2023)
